

SZÍNHÁZ

PARIPACITROM

Ez az előadás mindenekelőtt a színészeké és (általuk) a rendező Tömöry Péteré.

Az első részben tíznél is több színész – néhányan több szerepben is! – jól járó óriásgéphez hasonlóan működteti az előadást, sajátos mozgás- és hangkoreográfia szerint közlekedő-beszélő részesei egy színházi vállalkozásnak, alázatos, de egyéni jegyeket mutató csavarjai, fogaskerekei, dugattyúi, láncszemei egy kollektív színházi tettnek. A második részben pedig a csapatjáték helyett két színész, Törköly Levente és Venczel Valentin – a jelkép jelenlétét némán is kifejezni tudó, érzékeltető Bicskei Istvánnal együtt – majd negyven percig olyan intenzitással játszik, pontos, kifejező mondathangsúlyokkal, gesztusokkal, hatásos szünetekkel olyan erőteljes drámai feszültséget teremt, amivel bármelyik drámai művet, a világirodalom legjobbait is, bárhol hatalmas sikerre lehet vinni.

Törköly Levente Albin szerepét kapta, a biliárdgolyó-fejűét, aki megszállottan caplat a copf után, hajra vágyik, hogy olyan lehessen, mint más, mint a többiek, ha már nem sikerült letennie azt a kézbesítői vizsgát, ami pedig életének nagy álma volt, s ha olyan szerencsétlen, hogy sohasem tud célba érni – „Mindig szarnom kell a cél előtt” –, amibe bele is betegszik, így kerül a bolondokházába, itt azonban, úgy érzi, megtalálhatja a szerencséjét, Waknak, a dögésznek lehet az inasa. Ezt a senkinél is senkibb Albint játssza el a színész megmutatva a teljes elesettséget, de érzékeltetve az emberben soha ki nem hunyó vágyat, akaratot is. Hol félszeg mozdulatokkal, hol célratörő határozottsággal, egyszer tétova hangon, másszor nekilendült tempóban, hol gyáván, félszegen, hol felbátorodva, magabiztosságra kapva áll előttünk – talán éppen a színész jóvoltából – az előadás legkomplettebb szereplője. Talán ő mondja ki először az a szentenciaszerű mondatot, amellyel majd a teljes szereplőgárda énekelve zárja az előadást, hogy az „élet, az egy borzalmas TOUR-RETOUR”, amit nála nyilván kevesen érezhetnek hitelesebben a magukénak. Erre Albint Waknak, az „ispotály dögészének” jó szándékú felismerése ébreszti rá, figyelmeztetve, hogy a hullának minden út csak TOUR, ám nekik, gyászhuszároknak RETOUR is. Wak Venczel Valentin, a szerepnek megfelelő fontoskodással s Albin iránti segítő szándékkal, ami ugyancsak fölényének kifejezése, bár kényszeredetten bevallja, ő is először temet Katmanduban, amiről azt sem tudja pontosan, hol van, de ezt az élőhalott Krisztiánt (Bicskei István) oda kell szállítaniuk, s viszik is Albinnal körbe-körbe a tyúkketrecekkel övezett tyúkszaros udvarban, ahogy ez már egy bolondokházában megeshet. Wak, pontosabban Wak Bottyánként – kezében bottal, ülepéhez nőve egy székkal – ő őrzi a darab címében is olvasható paripacitromokat, nehogy a határokat húzó Lénea (Módri Györgyi) és követői szétválasszák őket vagy netán valaki ellopjon belőlük egyet is.

Újvidéki Színház – Tolnai Ottó: *Paripacitrom*. Rendező: Tömöry Péter. Díszlet: Kádár Tibor. Jelmez: Lugosi Edit. Szereplők: Bicskei István, Törköly Levente, Venczel Valentin, Ladik Katalin, Tóth Loon f. h., Módri Györgyi f. h., Bicskei Elizabeta, Ábrahám Irén, Simon Mihály, László Sándor, Banka János, Szőke Zoltán f. h., Szilágyi Nándor, Magyar Attila.

Hogy azonban a csúcsra, az álmodott, ki-tudja-hol-van Katmanduba sohasem jut el Wak és Albin Krisztiánnal, azt bizonyossá teszi a színhely, a baromfiudvart idéző alföldi bolondokháza (Kádár Tibor tervezése), amely keretet ad a fel-feltűnő, töredékes emberi sorsoknak, melyek nem felismerhető élettörténetként, nem a maguk teljességében állnak előttünk, legföljebb kiragadott, előzmény nélküli epizódokban mutatkoznak meg, hanem a kollektív káosz, az együttesen kialakított zűrzavar tartozékaiként. (Ezt jelzi a közönség érkezését fogadó kép: a nyílt színen, mint legyen a lámpafényben, keringenek a szereplők, miközben egy-egy jellegzetes mondatot ismételtetnek, fokozva így az általános zűrzavart.) Nem önmagukért és önmaguk szerint vannak, hanem a kollektív tébolyért. Ezért nem zavar, de többnyire fel sem tűnik, csupán a színlap figyelmeztet rá, hogy néhány színész két szerepet is visz. Közülük – ha jól figyeltem meg – Módrí Györgyi próbálja egy-egy jellegzetes gesztussal szétválasztani Nagyanya és Lénea szerepét, s talán, bár kevésbé feltűnően, Tóth Loon Nagypát és Gazgatót. A többieknél (Ladik Katalin, Bicskei Elizabetta, Simon Mihály) a váltás vagy nem történik meg, vagy nem szembetűnő, de nem is meghatározó abban a kétségtelenül dicséretes igyekezetben, hogy precíz, fegyelmeztet csapatjátékkal fejezzék ki az írói és rendezői szándékot: bolondokháza a világ, melyben élünk. A többieknél valamivel nagyobb szereplehetőséget, bár passzívat, Magyar Attila kap Vadnayként, Horthy Miklós szabójaként. Emlékezetes még Ladik Katalin magánszáma mint a kollektív téboly némileg hangsúlyozottabb egyéni megnyilvánulása.

Ezúttal valóban nem kritikusai közhely az előadás fegyelmezetten megvalósított csapatjátékát dicsérni, mivel az első résznek kétségtelenül ez a legnagyobb erénye. Tömörly Péter rendezésének is egyik pozitívuma. A zűrzavaron belüli rendszert szerkesztette ügyesen a színpadra, ügyelve arra, hogy a színészek esetleg jeleznek szerepeik sajátosságait, de megőrizték a mindennél fontosabbnak tartott látvány egységét. A második másfajta színészvezetést példáz, a nagy jelenetek drámai kidolgozását. A rendezés (és a dramaturgia) érdeme továbbá, hogy az író megalkotta káoszt színpadszerűvé tették, összefogták a millió irányba szétfutó s ugyanannyi irányból érkező szálakat. Ha nem is sikerült értelmezni vagy érthetővé tenni a szöveg megannyi villanását, de az egységes képből jó érzékkel emelték ki, hozták előtérbe azokat az epizódokat – Vadnay esete a főméltóságú úrral vagy Albin sikertelen kézbesítői vizsgájának felidézése –, amelyek nélkülözhetetlenek a néző figyelmének megtartása érdekében. Ezekből azonban mintha kevesebb lenne a szükségesnél, s ha valamiben keresni lehet annak magyarázatát, hogy a kidolgozott, jól kitalált, két nagy alakítással is dicsekedhető előadás miért nem talál kellő érdeklődésre, akkor ennek okát a követhető, felismerhető történet hiányában kell látni. A néző kívánja a mesét, mai zűrzavaros világunkban még inkább, mint máskor. (Újra divatba jönnek az érdekes történetek!) Tolnai Ottó szövege viszont ebben nincs segítségünkre.

Nehéz megmondani, mit kellett volna tenni, hogy a jellegzetes Tolnai Ottó-s szöveg mindenki számára érthető, követhető legyen. Talán meddő elképzelés is erre törekedni, tény azonban, hogy ami olvasva érdekes lehet, az színpadon könnyen észrevétlen maradhat. Tolnai Ottó verseiben és prózájában kialakított egy sajátos kelléktárat és glosszáriumot, előszeretettel idéz fel tárgyakat, ismétel szavakat, amelyeknek hangulatuk van, hoznak egy világot, egy miliőt, bár olykor túl privát

színezetűek, túl magánjellegűek, nemegyszer – úgy tűnik – inkább érdekességük, sőt érdekes hangzásuk miatt említődnek, mint bármi másért, például, hogy közös emlékeket idézzenek fel bennünk, ehhez túl szubjektívek. Ez a szöveg is jellegzetesen túlcsondul, gyakoriak az öncélú szóasszociációk – Spanyolországról a spanyolcsizma, a spanyol gallér jut eszébe – a hasonló szavak – dog, dög, dong – játékos sorozata, de kedveli a különös hangzású szavakat is, ez esetben ilyen az ispotály, a lénea, a copf stb. Tolnai a különös tárgyak kedvelőjéből – ahogy elsősorban prózája mutatja – a különös szavak kedvelőjévé is lesz, s ez amennyire invenciózus lehet, legalább annyira magában rejtje az öncélúság veszélyét is, amint erre a *Paripactrom* figyelmeztet.

Fontos előadás, félő azonban, hogy részben önhibájából visszhangtalan, kellő siker nélkül marad.

GEROLD László

KÉPZŐMŰVÉSZET

BENES JÓZSEFRŐL

Benes József már művészi pályája kezdetén szembeszállt azokkal a törekvésekkel, melyek az élet idillikus részéből kívántak meríteni. Pedig vidékünkön igen nagy igény volt, már-már fölfokozott igény van még ma is mindarra, ami gyöngéd, bájos, érzelmességében megkapó, békés hangulatot áraszt. A letérdelgetett, méltóságuktól megfosztott, taláalomra megtizedelt és megfélemlített emberek vonzódnak mindahoz, ami elfeledtetni velük sérelmüket, ami paradicsomi derűt árasztva az élet napos oldalára emlékezteti őket . . .

És nem igaz ám az, hogy közösségünk keveset áldoz a kultúrára, a művészetekre – a képzőművészetre! Tán még többet is áldoz rá, mint amennyi a lehetőségeiből adódna; az viszont más kérdés, hogy miért szaporodhattak el otthonainkban a vadvirágos mezőket, pipacsos csendéleteket ábrázoló, idillikus hangulatú festmények.

Benes József is, aki Bajmokon született, és 1959-ben szerzett oklevelet a belgrádi Képzőművészeti Akadémián, tájképekkel kezdte művészi pályafutását az ötvenes évek végén. Sorsa Zentára irányította, abba a kisvárosba, mely együtt él a Tiszával, melyben az emberek naponta ellenőrzik azt, hogy mit művel a Tisza. Benes is figyelte és festette a Tiszát. Ő nem azt kereste a Tiszában, ami látványos, ami szívet melengető, ami idillikus. Ő a sáros, iszapos partokat, az egymásra rakódó, egymásba gyűrődő rétegeket figyelte; mindazt, ami a legkevésbé fölemelő, ami lehúzza a Tiszában.

Benes nem a Tiszát akarta megfelelő optikai arányokkal ábrázolni: ő a Tisza ürügyén akart valami fontosat közölni velünk, ami sikerült is neki.

Aztán az egyik éjszakai élményének hatására végtelenbe nyúló végtagokkal ruházta föl figuráit. Az autó fényzórója elé állva árnyékunk a ködös éjszaka végtelenjébe nyúlunk – ez a vizuális élmény is ugyanúgy csak ürügy volt a számára, mint ahogy annak a fűzőbe szorított női testnek a látványa is ürügyül szolgált neki ahhoz, hogy a